

Марно Цамај

О ИЗБОРИМА 1936. ГОДИНЕ У ТУШКОЈ, ГРУДСКОЈ, ЗАТРИЈЕБАЧКОЈ И ХОТСКОЈ ОПШТИНИ

Подручја тушке, грудске, затријebaчке и хотске општине, која су у вријеме одржавања општих избора 1936. године припадала подгоричком срезу, данас су дјелови СО Титоград. Иначе ови крајеви сачињавају и образују „Титоградску Малесију“, или једноставно „Малесију“ (исправно „Малсија“, јер назив етимолошки докази од ријечи мал = брдо и суфикса грчког поријекла – βίη, који је веома продуктиван за формирање апстрактних и колективних имена). Ово подручје се пружа југоисточно од Титограда, од кучних планина на сјеверу до обала Снадарског језера на југу и од средине Ћемовског поља на западу до државне границе на истоку. Како у међуратном периоду тако и данас овај крај насељавају, највећим дијелом, Албанци, католичке и исламске вјероисповијести, представници мал'сорских племена Хота, Груда, Затријетчана и Коћа. Међутим, у варошици Тузи и селима Фундина, Врањ, Подхум живе, као и прије рата, и Црногорци.

Писани извори о изборима 1936. године као и о положају ових општина између два рата, веома су оскудни и своде се на набрајање кандидата за општинске функције, у склопу подгоричког среза, односно Зетске бановине. У недостатку писаних података, за ову информацију служимо се више анкетом, сјећањима оних који су директно или индиректно учествовали у изборима 1936. године.

Према званичним подацима „Алманаха–шематизма Зетске бановине“, пет година прије општинских избора – 1931. године, тушка општина је имала 1.028 становника у 220 домаћинстава, грудска 2.064 становника у 302 домаћинства, затријebaчка 1.019 становника у 217 домова и хотска општина 1.216 житеља у 272 дома; укупно дакле у

варошици Тузи и 27 села било је 5.327 становника у 1.011 домова. (Илустрације ради, данас у 11 мјесних заједница Титоградске Малесије живи 13.513 становника у 1.976 домаћинстава). Међутим, године 1936. равничарска села Врањ, Владне и Душић припадала су матагушкој, а села Фундине и Коћи са засеоцима горњокучкој, односно доњокучкој општини.

Осим пар породица занатлија и трговаца у Тузима, сво остало становништво бавило се искључиво сточарством и, колико је конфигурација земљишта дозвољавала, земљорадњом. Економска заосталост наслијеђена из прошлости није се, данле, измијенила ни у периоду између два свјетска рата. Големо сиромаштво и биједа довели су ове горштане на ивицу егзистенције и непрестане борбе за голи живот. Због племенског конзерватизма и традиционалних патријархалних схватања и нијесу били свјесни свог тешког економског положаја; мислили су да тако мора да буде, нијесу гајили наду у лакши живот и бољу перспективу. Назавидна економска ситуација натјерала је неутврђен број породица да се исели јужно од Скадра, па су ондје формирана насеља од представника малсорских племена Хота и Груда – Нови Хоти и Нови Груды. Исељавање Тужана у Скадар након балканских ратова настављено је и између два рата.

Мали број четвороразредних школа – свега двије (у Тузима и Затријепчу), са наставом на српскохрватском језику, са малим бројем ђака, наравно није могао да побољша необразованост, културну заосталост и аналфабетизам. (Опет илустрације ради, наводимо да данас на подручју Титоградске Малсије дјелује Средња школа у Тузима и четири осмогодишње основне школе са 14 подручних одјељења у удаљенијим селима и да је код послеријатних генерација истријебљена неписменост).

Наслијеђена тешка прошлост, економска исцрпљеност, политичка обесправљеност, тама и незнање на просвјетно-културном плану, вјеновна несигурност, скептичност и неприхватање свега новог што би дошло са стране, а није у складу са утврђеним традиционалним нормама, зачахуреност и изолованост у патријархалним и племенским оквирима, неупућеност и незнање што се догађа у другим срединама, све се то Малсоре учинило аполитичним и изван свих друштвених токова тридесетих година.

Да би убједљивије дјеловао, агитациони одбор ЈРЗ је, за сваки случај, извршио организацију странке за хотску општину 15. априла 1936. године у Скрафу, којом је приликом уписано 150 чланова и изабран одбор странке.

Програм и упутства које је крајем августа 1936. године Главни одбор ЈРЗ дао мјесним и сеоским одборима у вези са припремама за општинске изборе били су бирачима недокучиви. Агитатори су заваравали народ тврдњама да су то први слободни избори, да се не ради само о побједи ЈРЗ у општинама него „уношењу новог свјежег духа и полета рада, стваралачки напредак за већи напредак општине у саобраћајном, привредном, културно-просвјетном погледу итд.“. Изборима су, осим комуналног, приписивали и политички карактер; рјешавање општинских питања имало

би ударити темеље општинским самоуправама које би постале „политички бедеми око којих ће се израдити грађанска и политична свијест широких народних маса у вођењу општинских, јавних послова“.

У овим општинама агитатори су на сеоским и племенским окупљањима поводом вјерских празника, на скуповима масовног саучешћа приликом смртних случајева, недјељом у црквеним двориштима и петком испред џамија позивали народ да изнесе сеоска и комунална економска, културна и здравствена питања која ваља ријешити. Посебно су обећавали рјешавање питања сељаштва, које ће након избора доћи до пуног изражаја у свим општинама. Нијесу пропуштали, при томе, дијељење пића бесплатно, што је код народа изазвало посебно интересовање. У припреме за изборе спада и двомјесечно дјеловање четвороразредне школе у Хотима и Грудима, почетак градње макадамског пута Стјепово – Затријебач, у дужини од око 150 метара, као и план изградње пута Планиница–Кршево; међутим, даље се није ишло.

На кандидатским листама нашли су се племенски барјактари, са правом првенства, у Грудима и Хотима, војвода братства у Затријебчу и богати грађани у Тузима. Осим у Грудима, гдје је био један кандидат, у осталим општинама на листи су се налазила по два кандидата. Осим једног кандидата у општини Затријебач, који фигурира као неопређијен – по сјећањима анкетираних овај, Марко Маргилић, био је зеленаш – сви су кандидати припадали ЈРЗ. Ипак, захваљујући братственичком ривалству, робачким и пријатељским везама, почела је и међу кандидатима исте странке купопродаја гласова. Према сјећањима старијих, један глас се легално продавао–куповао по 100 динара, а гласови свих чланова породице који су имали право гласа „вриједјели“ су овцу. Већина евидентираних кандидата била је неписмена, али су ипак испуњавали услов: како-тако познавање службеног српскохрватског језика. Ваља напоменути да је међу предложеним кандидатима избјегнута осјетљива вјерска конфронтација.

Избори су протекли под присмотром жандармерије. У све четири општине, како се и очекивало, побиједила је ЈРЗ.

Резултати избора били су сљедећи:

- Тушка општина: гласало је 205 бирача, добили су: Смаил Марић 104 и Шериф Хусенов Крњић 101;
- Грудска општина: гласало је 318 и све гласове добио је барјактар племена Грудима Зеф Мартинов Ивезић;
- Затријебачка општина: 233 гласа, Петар Маљов Цацевић је добио 172, а Марко Маргилић као неопређијен 61 глас;
- Хотска општина: гласала су 234 бирача; 147 гласова је добио Ђек Ула Дедвуковић – познатији по надимку „Ррули“, а други кандидат Кол Мали Гојчевић 87 гласова.

У овом саопштењу су коригована погрешно и непотпуно наведена имена дата у листовима: „Слободна мисао“, „Зетски гласник“, „Народни лист“ и „Зета“.

Међу општинама чије је изборе поништио Управни суд у Дубровнику налазила се и тушка општина. Као разлози наводе се: „фалсификати записника или бирачких списнова“, „пресија над гласачима“ итд. Нијесмо наишли на податак да су се избори у овој општини поновили, али је ипак предсједник био Шериф Крњић, који је на изборима изгубио, а највише га је форсирала ЈРЗ.

Укупно стање у овим општинама није се измијенило ни након избора, упркос обећањима која су прије избора дата.